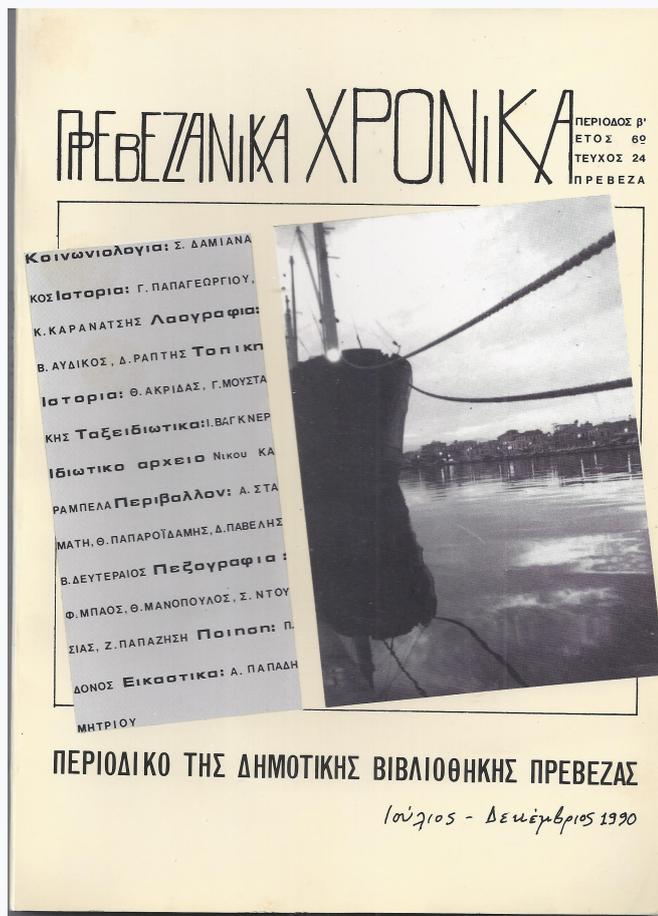

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 24 (1990)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 24 (1990)

Ο Φώτης Κόντογλου και η Πρέβεζα

Γεώργιος Μουστάκης

doi: [10.12681/prch.39649](https://doi.org/10.12681/prch.39649)

Copyright © 2024, Γεώργιος Μουστάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μουστάκης Γ. (2025). Ο Φώτης Κόντογλου και η Πρέβεζα. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (24), 25–31. <https://doi.org/10.12681/prch.39649>

Γεώργιος Μουστάκης

Ο ΦΩΣΤΗΣ ΚΟΝΤΟΥΓΛΟΥ ΚΑΙ Η ΠΡΕΒΕΖΑ

Το φετεινό (1990) ημερολόγιο της Εμπορικής Τράπεζας παρουσιάζει έργα του μεγάλου καλλιτέχνη και λογοτέχνη Φ. Κόντογλου (1895-1965), για τον οποίο ο Νίκος Ζιας γράφει: «Η προσφορά και η παρουσία του Φώτη Κόντογλου στη νεοελληνική τέχνη και την εν γένει πνευματική ζωή υπήρξε εξαιρετικά σημαντική και γόνιμη. Το τεκμηριωμένο από το δημιουργικό έργο του κήρυγμά του για επιστροφή στις ρίζες είχε απήχηση όχι μόνο σε ζωγράφους, αλλά και σε αρχιτέκτονες, ποιητές, μουσικοσυνθέτες, καθώς και σε άλλους δημιουργούς. Για τη ζωγραφική της Ορθόδοξης εκκλησίας η καλλιτεχνική παρουσία του υπήρξε απόλυτα καθοριστική. Σπάνια το έργο ενός ανθρώπου αποτελεί τομή στην πορεία της τέχνης. Όμως η νεοελληνική εκκλησιαστική τέχνη αναμφισβήτητα χωρίζεται στην πριν από τον Κόντογλου εποχή, όταν κυριαρχούσε η δυτικότερο αντίληψη, και την μετά τον Κόντογλου, με κύριο γνώρισμα την επιστροφή της αποκαλυπτικής και Θεολογικής εκφραστικής γλώσσας της παράδοσης».

Ο Φ. Κόντογλου είχε συνδεθεί με Πρεβεζάνους και άφησε στην Πρέβεζα σημαντικό έργο. Πολλές φορές αναμειγνυόταν σε τοπικά εκκλησιαστικά θέματα που είχαν σχέση με την παράδοση. Έγινε γνωστός στο ευρύ κοινό από το 1950, οπότε άρχισε να δημοσιεύει στην αθηναϊκή εφημερίδα "Ελευθερία" βδομαδιατίκες επιφυλλίδες και ο εκδοτικός οίκος "Αστήρ" ανέλαβε το τύπωμα σειράς βιβλίων του. Το 1952 ο εκδοτικός αυτός οίκος ανέθεσε στον Κόντογλου και στον Πρεβεζάνο λογοτέχνη Βασίλη Μουστάκη (1920-1984) τη διεύθυνση του περιοδικού "Κιβωτός". Από τότε οι δύο άνδρες συνδέθηκαν πνευματικά και αναπτύχθηκε μεταξύ των μεγάλη φιλία. Από τότε αρχίζουν και οι σχέσεις του Κόντογλου με την Πρέβεζα. Το αρκετά μεγάλο λήμμα της εγκυκλοπαίδειας "Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα", που αναφέρεται στο Φ. Κόντογλου το έγραψε ο Β. Μουστάκης, ο οποίος πέθανε πέντε χρόνια προτού δημοσιευθεί.

Την περίοδο αυτή ανεγέρθηκε στον Παντοκράτορα ο Ι.Ν. του Σωτήρος με μεγάλη συμμετοχή στη δαπάνη του Δήμου της Πρέβεζας. Τελευταία προσφορά του ήταν οι τέσσερες εικόνες του τέμπλου, για τις οποίες ο τότε δήμαρχος Ιωάννης Μουστάκης (1951-59) απευθύνθηκε στο Φ. Κόντογλου, ο οποίος τις φιλοτέχνησε και από τότε κοσμούν τον Ι.Ν. του Σωτήρος. Επίσης διάβαζε την τοπική εφημερίδα "Αγών", που έπαιρνε ο Β. Μουστάκης και της οποίας ιδιοκτήτης ήταν ο Ιωάννης Μουστάκης και διευθυντής ο Γιάννης Τάλλαρς και, όταν υπήρχε θέμα που τον ενδιέφε-

ρε, έγραφε, όπως όταν διάβασε δημοσιεύματα του Συλλόγου Ιεροψαλτών και της χορωδίας του Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου, τα οποία εξέφραζαν διαφορετικές απόψεις. Η εφημερίδα παρουσίασε το γράμμα του αυτό ως εξής: «Είναι ευτυχής ο "Αγών" που φιλοξενεί σήμερα το γράμμα αυτό του εκλεκτού Έλληνα καλλιτέχνη και συγγραφέα κ. Φώτη Κόντογλου».

Αθήναι 31 Ιουνίου 1956

Αγαπητοί εν Χριστώ και εν Ελλάδι αδελφοί,

Κάποιος μου έφερε ένα φύλλο της εφημερίδος "Αγών" Πρεβέζης και είδα με λύπη όσα γράφετε για την επίκριση του τρόπου που ψέλνεται εκ μέρους του Συλλόγου Ιεροψαλτών της Πρέβεζης. Εις την απάντησίν σας λέτε πως αυτός ο Σύλλογος δεν έκανε σπουδαία πράγματα έως τώρα, και για τα ευρωπαϊκά τραγούδια που τραγουδάτε αντί να ψέλνεται ελληνικούς ορθόδοξους Ύμνους φέρνετε για παράδειγμα κάποιους ναούς των Αθηνών.

Κι όσο μεν για το Σύλλογο, δεν γνωρίζω τί έκαμε, όσο όμως για το δεύτερο, δεν είναι σωστό να παίρνετε για παράδειγμα την Αθήνα που υπάρχουνε πολλοί λεβαντίνοι, ζακυθινοί, λογής λογής άνθρωποι που δεν έχουνε σωστή συνείδηση φυλετική και θρησκευτική. Καταπάνω σ' αυτούς κάνουμε αγώνα και χιλιάδες κόσμος άνοιξε τα μάτια του. Εσείς όμως στην Πρέβεζα, τί τα θέλετε τα ιταλιάνικα τραγούδια στις εκκλησιές σας; Για να γίνετε τάχα, ευρωπαίοι; Γιατί αυτή η έγνοια μας τρώγει. Τότε γιατί δεν θέλουμε να γίνουμε ιταλοί; Ο τρόπος της ζωής, η παράδοσις είναι εκείνο που χωρίζει πνευματικά ένα έθνος από άλλο.

Γράφετε για τον Σεβ. Μητροπολίτην όπι σας επήνεσε. Δυστυχώς πολλοί δεσποτάδες και παπάδες συμπαθούν τα ιταλικά τραγούδια στις εκκλησιές μας, ενώ θα έπρεπε να είναι οι αυστηροί τηρηταί της παραδόσεως και οι θεματοφύλακες αυτής. Και αυτή η συμπάθειά τους προς τα ξένα, είναι από τα λυπηρά και ολέθρια συμπτώματα της καταστάσεως του κλήρου μας. Όσον για το φιλόχριστον πλήρωμα που σας επαινεί, το κακόμοιρο τί γνωρίζει; Όπου το πας, θα πάει. Εκτός ωρισμένων "νεωτεριστών" που τους πνίγει το αίσθημα της κατωτερότητος (*Le sentiment de l'infériorité*, που λένε οι φραντσέζοι) και τρελλαίνονται για τα "ευρωπαϊκά" για να φαίνωνται εξελιγμένοι, μοντέρνοι. Μεγάλη ανοησία! Αν αποχρωματισθούμε ολότελα από κάθε ελληνικό, τί θα μείνει στην Ελλάδα; Τίποτα. Ο υπογράφων έζησε πολλά χρόνια στην Ευρώπη κι έγινε φανατικώτερος για την Ελληνική παραδόση. Εσείς τί θέλετε να παραστήσετε; Κρίμα που ήσαστε και Ηπειρώτες! Σας πήρε ο κατήφορος του μοντερνισμού, του πθηκισμού και της κακομοιριάς. Τί σχέση έχει με την Ελληνική ψυχή αυτή η ψυχρή και βλακώδης καντάδα που τραγουδάτε; Σας στέλνω ένα άρθρο μου. Ο Θεός να δώσει να ανοίξετε τα μάτια σας. Ο συμπατριώτης σας, ο Βασ. Μουστάκης είναι φίλος μου. Ρωτάτε και κείνον. Τα παραπάνω μπορείτε να τα δημοσιεύσετε.

Με αγάπη και πολύν πόνο

Ένας Ρωμιός: Φ.Κ. »

Στο Φ. Κόντογλου απάντησε η χορωδία του Ι.Ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου ως εξής:

«Αγαπητέ κ. Διευθυντά,

Αναγνώσαντες εις το τελευταίον φύλλον της εφημερίδος σας άρθρον σχετικόν με την χορωδίαν Κοιμήσεως Θεοτόκου του αξιοτίμου κ. Φ. Κόντογλου, απαντώμεν τα εξής: Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι συμφωνούμε με την γνώμην του σχετικώς με την μουσικήν και ημείς τασσόμεθα υπέρ της Βυζαντινής τοιαύτης. Αλλά αυτό το οποίον έγινε εδώ η χορωδιακή δηλ. εξυπηρέτησις του Ι. Ναού, δεν είναι από συμπάθεια προς την Ευρωπαϊκήν Μουσικήν, αλλά διότι δεν εμερίμνησεν ο περιώνυμος σύλλογος των ιδεολόγων Βυζαντινών ιεροψαλτών να αναδείξη ούτε ένα μαθητήν δια να αναπληρούνται τα εκάστοτε και εκ της αποχωρήσεως των γεροντοτέρων ιεροψαλτών δημιουργούμενα κενά. Άρα είναι ένας τρόπος αντιμετώπισεως μιας ανάγκης, ενός αδιεξόδου αδαπάνου εκ μέρους μας, εις το οποίον ο ... Σύλλογος των Β. ιεροψαλτών και δια τον οποίον ουδόλως ωμίλησεν ο σεβαστός κ. Φ. Κόντογλου, παρακάμπτων τον ύφαλον με τας λέξεις «και όσον μεν διά τον σύλλογον, δεν γνωρίζω τί έκαμε...»

Και απαντώμεν διά να μάθη ο κ. Κόντογλου το τί έκαμε ο σύλλογος και όπι εξ ολοκλήρου η ευθύνη βαραίνει μόνον αυτόν και ουχί ιερείς και Αρχιερείς.

Μετά τιμής

Η χορωδία Κοιμήσεως Θεοτόκου »

Ο Κόντογλου όμως με το γράμμα του αυτό τάραξε τα νερά των τοπικών εκκλησιαστικών πραγμάτων που μόλις τότε είχαν ηρεμήσει, ύστερα από τη διάσταση που προκλήθηκε μεταξύ του νέου Μητροπολίτη Στυλιανού και της συντριπτικής πλειοψηφίας των κατοίκων του τόπου μας για το ζήτημα του Αρχιμανδρίτη Κωνσταντίνου Σακελλαρόπουλου και η οποία δημιουργήθηκε ως εξής:

Το καλοκαίρι του 1953, όταν ήλθε Μητροπολίτης ο Στυλιανός, βρήκε στην πόλη μας μια πολυπληθή και δραστήρια χριστιανική αδελφότητα (η οποία στεγαζόταν στην πρώην καθολική εκκλησία) και έναν Αρχιμανδρίτη που συνεργαζόταν μαζί της και είχε την εκτίμηση του ευρύτερου κοινού της Πρέβεζας. Η κατάσταση αυτή δεν άρεσε στο νέο Μητροπολίτη και ενήργησε να φύγει ο Αρχιμανδρίτης από τη Μητρόπολή του. Όταν μαθεύτηκε η ενέργειά του αυτή, δημιουργήθηκε μεγάλη ένταση. Τότε χιλιάδες κάτοικοι με έγγραφό τους ζήτησαν να ανασταλεί η μετάθεση. Ύστερα από την κίνηση αυτή, ο Μητροπολίτης άφησε να περάσει λίγος χρόνος και μια νύχτα επιβίβασε, χωρίς να το μάθει κανείς, τον πατέρα Κωνσταντίνο σε φορτηγό αυτοκίνητο που έφευγε για την Αθήνα. Αργότερα ο Αρχιμανδρίτης Κωνσταντίνος, που ήταν αξιόλογος άνθρωπος, έγινε Μητροπολίτης Καρδίτσας. Τα γεγονότα αυτά ήταν καθοριστικά για τις σχέσεις του Στυλιανού με τους κατοίκους της Μητρόπολής του από την αρχή μέχρι το τέλος της ασκήσεως των Μητροπολιτικών καθηκόντων του. Μετά τον

Κωνσταντίνο ήλθε ο Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Μαΐστρος, έξυπνος, δραστήριος και καλλίφωνος. Αργότερα έγινε Μητροπολίτης Καστοριάς και σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα. Ο Γρηγόριος ιερούργουσε στον Ι.Ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου και κατόρθωσε να ξαναγεμίσει το ναό από πιστούς. Αυτός έφτιασε και τη χορωδία.

Από την απάντηση της χορωδίας ο Στυλιανός δεν ικανοποιήθηκε και έβαλε το Γρηγόριο να στείλει δεύτερη. Συγχρόνως έστειλε δεύτερο γράμμα και ο μαχητικός και ανυποχώρητος στην πίστη του Κόντογλου. Στην προκειμένη όμως περίπτωση προχώρησε πιο πέρα από την πραγματικότητα και γι' αυτό αναγκάστηκε η εφημερίδα να προλογίσει με σχόλιο το γράμμα του: «Ελάβαμε την εβδομάδα αυτή δύο επιστολές πάνω στο θέμα της χορωδίας της Κοιμήσεως Θεοτόκου. Μια του κ. Κόντογλου και μια των μελών της χορωδίας. Τις δημοσιεύουμε και τις δύο επιφυλασσομένοι στο προσεχές φύλλο να εκθέσουμε πάνω σ' αυτές και τις δικές μας σκέψεις. Πάντως εκ των προτέρων γράφουμε ότι τα περί Ενώσεως των Εκκλησιών κ.λπ. που γράφει ο κ. Κόντογλου τα θεωρούμε, προκειμένου για τον τόπο μας και τον Πανος. Αρχιμανδρίτη που υπαινίσσεται ο κ. Κόντογλου, υπερβολές προερχόμενες από άγνοια προσώπων και τοπικών συνθηκών.»

« Αξιότιμε κύριε Διευθυντά,

Κάποιος φίλος μου έστειλε το φύλλο της 9 Ιουλίου της εγκρίτου εφημερίδος σας, και είδα ότι εδημοσιεύσατε το γράμμα μου για την χορωδία του πατρός Μαΐστρου. Σας ευχαριστώ και και σας συχαίρω. Ο "Αγών" σας φαίνεται δεν αφορά μοναχά τα θετικά ζητήματα του τόπου σας, αλλά και τα πνευματικά.

Σας παρακαλώ να συνεργήσετε και σεις οι πνευματικοί οδηγοί της Πρέβεζας στη διαφώτιση του κόσμου, που γίνεται θύμα των τέτοιων "φορέων" του πιθηκικού πολιτισμού, και να παταχθή αυτή η φυλλοξήρα των φραγκομανών που δεν θέλουνε τα ελληνικά, γιατί είνε βλάχικα, αλλά εκστασιάζονται με κάθε γελοιογραφία του ευρωπαϊκού, όπως ο "τουρίστας".

Μη χειρότερα! Πού είνε η σεμνότης που είχε άλλη φορά ο αγράμματος, πλήν σοφός, εν τη αγραμματοσύνη του, κλήρος μας!

Νομίζω πως έχετε εννοήσει, κ. Διευθυντά, πως το ζήτημα της εκκλησιαστικής μας μουσικής δεν είνε, όπως φαίνεται, ζήτημα επουσιώδες, για κάποιο συμβατικό πράγμα, αλλά πρόκειται για την αλλοίωση και τη νόθευση του φυλετικού χαρακτήρος μας με όλα τα τρομερά του επακόλουθα. Κάτι τέτοια φαινομενικώς ανώδυνα, είναι στο βάθος μεγίστης σημασίας για το έθνος μας. Αλλά κι από τους διανοουμένους μας ποίος παίρνει χαμπάρι; "Μουσική, σου λένε κι η μιά, μουσική και η άλλη! Τί δηλ. ιταλιάνικη, τί ελληνική; Κι αφού γι' αυτούς τους "κοσμοπολίτας" είνε το ίδιο η τραβιάτα και το "Κύριε εκέκραξα" τουλάχιστον, ως Έλληνες, γιατί δεν προτιμάνε το ελληνικό από το ιταλιάνικο; Ξέχασανε το φίλο μας Μουσολίνι, που έλεγε πως ήρθε να μας προσαρτήσει στην Ιταλία, επειδή είμαστε ένα εθνάριο δίχως αγάπη σε τίποτα δικό μας, αφού και το "τη υπερμάχω" το τραγουδάμε με ιταλικό κόρο όταν πολεμούσαμε εναντίον των

Ιταλών; Αλλά σας λέγω πάλι, οι πνευματικοί μας άνθρωποι και πολλοί κληρικοί πορεύονται κατά τέτοιον τρόπο, που γίνονται οι πολιτικώτεροι συνεργάτες των εχθρών της φυλής μας. Που να ξέρουν πόσο ευχαριστιούνται από τους "νεωτερισμούς" μας! Ο ανύποπτος αρχιμανδρίτης σας πού να φαντασθή πως με τη χορωδία του συνεργεί εις την ένωσιν της Εκκλησίας μας με την Παπικήν η οποία ένωσις έχει την έννοιαν της Ενώσεως όπως την εννοεί ο λύκος που καταβροχθίζει την κουτοπροβατίνα! Μα ίσως και να νομίζει ευκαίαν έστω και μίαν τοιαύτην ένωσιν ο υπερπολιτισμένος αρχιμανδρίτης σας .

Με πολλές ευχαριστίες
ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ »

« Σεβαστέ μας κ. Κόντογλου,

Εις την επιστολήν σας μετά λύπης ανεγνώσαμεν ότι ο Σεβασμώτατος Μητροπολίτης μας επήνεσε την χορωδίαν μας. Απορούμεν πώς αναμείξατε το πρόσωπον του Σεπτού μας Ποιμενάρχου εις την υπόθεσιν αυτήν, όστις ούτε υποθάλπει ούτε ευνοεί την χορωδίαν μας καθ' όπι τυγχάνει ένθερμος οπαδός της Βυζαντινής Μουσικής, αλλά επιτρέπει την λειτουργίαν ταύτης από έλλειψιν ιεροψαλτών. Ούτε αυτή που τραγουδάμε είναι ψυχρή και βλακώδης καντάδα. Ουσιαστικά η χορωδία μας είναι Βυζαντινή και ακολουθούμε τυφλά τον Σακελλαρίδην του οποίου είμεθα και θαυμασταί. Μόνον το ύφος και το στυλ είναι ευρωπαϊκόν. Τούτο όμως δεν σημαίνει πως η χορωδία μας είναι ευρωπαϊκή, ψυχρή και βλακώδης καντάδα, καθ' όπι εξετάζεται κυρίως η ουσία και ουχί ο τρόπος εκτελέσεως των μελών. Και η πλειονότης των ιεροψαλτών μας, δια να μην είπωμεν η ολότης, ως αγνοούσα βέβαια την Βυζαντινήν Μουσικήν, ψάλλει Σακελλαρίδην. Δεν αυταποκαλούνται όμως ούτοι κανταδώροι και φραγκολεβαντίνοι, αλλά συνηθίζουν να επικρίνουν αυθαιρέτως άλλους. Ούτε κανταδώροι είμεθα ημείς οι απαρτίζοντες την χορωδίαν, αλλά νέοι προερχόμενοι από τα κατηχητικά σχολεία, μορφωμένοι (είς φοιτητής, οι δε λοιποί απόφοιτοι Γυμνασίου ή μαθηταί) και εν τη ελλείψει ιεροψαλτών, ευσεβεία κινούμενοι, ανελάβομεν να ψάλλωμεν όχι με Ιταλικήν μουσικήν αλλά με την πατροπαράδοτον τοιαύτην, με ευσέβειαν, ανιδιοτελώς, και με μόνην την ικανοποίησιν ότι προσφέρωμεν αυτήν την ελαχίστην υπηρεσίαν μας εις την Εκκλησίαν.

Μετά τιμής
Η Χορωδία Κοιμήσεως Θεοτόκου »

Η ανάμειξη του Φ. Κόντογλου έδωσε διαστάσεις στην αντιπαράθεση της χορωδίας και του Συλλόγου Ιεροψαλτών. Συγχρόνως όμως, παρά τις όποιες υπερβολές του, ήταν καταλυτική και συμβίβασε τις αντιτιθέμενες απόψεις.

Εκτός από τον Κόντογλου και άλλοι μεγάλοι καλλιτέχνες και λογοτέχνες γνώρισαν και αγάπησαν τον τόπο μας. Όπως ο μεγάλος σύγχρονος ζωγράφος Γιάννης Μόραλης, ο οποίος σε τηλεοπτική εκπομπή είπε ότι

«γεννήθηκα στην Άρτα, έζησα τα παιδικά μου χρόνια, την δεκαετία του 1920, στην Πρέβεζα και την αγάπησα τόσο πολύ ώστε όταν με ρωτάν από πού είμαι τους απαντώ, από την Πρέβεζα». Στην επόμενη εμφάνισή του είπε: «Το 1950 πήγα στην Αίγινα, μου άρεσε γιατί έμοιαζε με την Πρέβεζα και αποφάσισα να κτίσω σπίτι».

Ο Σπύρος Μελάς φιλοξενήθηκε στο σπίτι της αδελφής της γυναίκας του, η οποία ήταν κόρη της γνωστής αθηναϊκής οικογένειας Τσόχα και ήταν παντρεμένη στην Πρέβεζα με το Χρήστο Σωτηρέλλη. Στο οικοπέδο του σπιτιού της κτίστηκε το πνευματικό κέντρο της Ιεράς Μητρόπολης. Επίσης είχε στενό συνεργάτη στο περιοδικό "Ελληνική Δημιουργία" το Βασ. Μουστάκη.

Ο συγγραφέας και ακαδημαϊκός Γεώργιος Βλάχος, ο οποίος από την αρχή της καριέρας του στο διπλωματικό σώμα συνδέθηκε με τον Πρεβεζάνο Περικλή Σκέφερη, τότε πρεσβευτή και αργότερα υφυπουργό Εξωτερικών, συνήθιζε να παραθερίζει στο Σκαφιδάκι, όπου η οικογένεια Σκέφερη έχει κτήματα.

Ο κοσμοπολίτης ποιητής Δημ. Γολέμης, ο οποίος ήταν γιατρός παθολόγος και οφθαλμίατρος, δικηγόρος, φιλόλογος και θεολόγος, έζησε πολλά χρόνια στην Πρέβεζα την εποχή του Μεσοπολέμου και την αγάπησε σαν δεύτερη πατρίδα του.

Ο ζωγράφος και ποιητής Νίκος Εγγονόπουλος που παντρεύτηκε Πρεβεζάνα, τη Λένα Λεωνίδα Τσιόκου, η οποία ακόμα έχει στην Πρέβεζα μεγάλη ακίνητη περιουσία (πατρικό της σπίτι τα γραφεία του ΚΚΕ).

Όσο για τον τραγικό ποιητή Κ.Γ. Καρυωτάκη έχω να πω, ότι δεν αγάπησε αλλά ούτε μίσησε τον τόπο μας, γιατί τις ημέρες που έζησε στην Πρέβεζα δεν γνώρισε ούτε τον τόπο ούτε τους ανθρώπους του. Συνδέθηκε με την Πρέβεζα με το θάνατό του, ενώ ο Φ. Κόντογλου συνδέθηκε μαζί της με το έργο του.

Φ. Κόντογλου

Σημείωση: Για τα 25 χρόνια από το θάνατο του Φ. Κόντογλου φέτος οργανώθηκαν πολλές εκδηλώσεις. Η πιο σημαντική ήταν του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού (26-1-90) με πολλούς ομιλητές για το έργο του, που μένει ζωντανό και επηρεάζει την καλλιτεχνική και πνευματική ζωή της χώρας μας.

